

Ismael Smith, els escriptors catalans, les revistes literàries i l'Arbitrarisme orsià, 1900-1914

Aitor Quiney
Biblioteca Nacional de Catalunya
aquiney@bnc.cat

Resum

L'article tracta la relació i la influència que va tenir la literatura catalana al tombant del segle XIX i XX sobre l'obra de l'artista Ismael Smith i Marí. Aquest escultor, pintor, dibuixant i gravador català va establir unes fortes relacions amb alguns artistes i escriptors de Catalunya i d'arreu, l'obra i el pensament dels quals van influir en la seva manera d'enfrontar-se a la seva llibertat creadora. Es parla del seu desenvolupament artístic i vital.

Paraules clau: escultura, il·lustració, decadentisme, Barcelona, París,

Resumen: *Ismael Smith, los escritores catalanes, las revistas literarias i el Arbitrarismo orsiano, 1900-1914*

Este artículo trata de la relación y la influencia que tuvo la literatura catalana de finales del siglo XIX y principios del siglo XX en la obra artística de Ismael Smith. Este escultor, pintor, dibujante y grabador catalán estableció unas relaciones de amistad con algunos artistas y escritores de Cataluña y del extranjero, cuyas obras y pensamiento influyeron en su manera de enfrentarse a su libertad creadora. Trata de su desarrollo artístico y vital.

Palabras clave: escultura, ilustración, decadentismo, Barcelona, París

Abstract: *Ismael Smith, the Catalan writers, the literary reviews and the Arbitrarism of d'Ors, 1900-1914*

This article deals with the influence of Catalan literature of the late 19th century and early 20th century on Ismael Smith's artistic work. This Catalan sculptor, painter, draughtsman and engraver established friendly relations with artists and writers from Catalonia and abroad whose works and thinking influenced his way of handling his creative freedom. The article deals with his artistic and vital development.

Keywords: sculpture, illustration, decadentism, Barcelona, Paris.

Introducció

Per naturalesa un artista és un ésser sensible a certes coses, a certes mirades inabastables i a si mateix, sobre tot a si mateix quan transmet mitjançant la seva creació allò que veu, allò que sent. I el caràcter de l'artista influeix, òbviament en el resultat global de la seva obra. Ismael Smith tenia un esperit absolutament inquiet, nerviós i un xic extravagant que amb els anys es va anant aguditzant. Aquesta personalitat si bé va servir per a assolir un bon grau de reconeixement, en el moment de sentir el rebuig per part de diversos sectors culturals de Barcelona el va decantar cap a un lleuger desencís en la seva capacitat creadora, que resultà desbordant. La inquietud constant no deixava pas a l'assossec.

La curiositat inquieta d'Ismael Smith l'impel·lia a envoltar-se d'artistes, de pintors, il·lustradors, escultors i d'escriptors. I la literatura, tant la prosa com el vers, va ser tan o més important que qualsevol altra art i va tenir la sort de envoltar-se de literats de la mateixa generació o de l'anterior la qual cosa va influir, inevitablement, en el seu art, i per tant, va donar al seu art, ja sigui l'escultura, la pintura o la il·lustració un aire literari. Els escriptors dels quals es va envoltar estaven marcats per un aire de decadentisme i dandisme de fi de segle. I és en la decadència d'un dandi on Smith es va sentir veritablement còmode durant molts anys. Però era una decadència positiva que s'allunyava del passat, del neoromanticisme i del modernisme i que ultrapassà el seu present en avançar-se amb la seva obra cap a un futur indesxifrable per a molts dels seus contemporanis. Smith ho absorbia tot i de tothom: de les il·lustracions de les revistes europees, de les obres artístiques dels seus amics, de la literatura de la seva època i sobre tot, de la que feien i llegien els seus amics literats. És, per tant, de gran importància, intentar lligar caps entre l'artista i els escriptors amb els quals l'unien llaços d'amistat per a conèixer amb major profunditat els plantejaments estètics i fins i tot morals d'Ismael Smith.¹ El cas de Smith, però, és un cas, podríem dir d'intertextualitat entre dues maneres d'expressió diferents, la literària i la plàstica. Malgrat aquesta influència de la literatura sobre Smith, a hores d'ara no sabem determinar què va conèixer exactament de la literatura europea, de la catalana i de l'espanyola. La reconstrucció a partir del que va il·lustrar per als seus amics, per a les revistes i del que van escriure els seus amics més propers és limitada i especulativa però és, ara com ara, possible i en ella es basa el meu argumentari.

En Smith hi havia una gran correspondència entre la qualitat material i vindicativa de llibertat de la seva obra i el fons de la seva personalitat humana.

¹ Aquest article és continuació i ampliació de l'estudi que es va publicar l'any passat a la revista *L'Avenç* titulat *Ismael Smith i Josep M. Junoy. Un viatge de Puigcerdà al decadentisme* (Quiney 2016: 25-35). Al text es va plantejar l'estreta relació que tenia l'obra d'Ismael Smith, al menys fins el 1918, amb alguns escriptors catalans de la seva generació i de l'anterior, la majoria decadentistes que a la vegada eren traductors dels principals escriptors moderns i decadents europeus de la fi de segle. Eren llaços d'amistat però que alhora i inevitablement influïen en l'obra de l'escultor i a la vegada en la de la resta d'escriptors. Influències i correspondències mútues. Per seguir el fil conductor de l'article ja publicat cal repetir algunes qüestions considerades imprescindibles, mentre que la relació entre Smith, Josep M. de Junoy i Alfons Maseras no serà tractada en aquest estudi atès que ja es va fer abastament a l'article esmentat.

Smith i la seva relació amb el decadentisme literari

Segons Jordi Castellanos, al tombant del segle es produeix una recuperació d'un tipus de literatura que provinent del simbolisme, el decadentisme i el prerafaelisme, afegirà « una colla de nous elements, el més important dels quals és, probablement, la voluntat d'artifici i refinament, que marca en profunditat el text fins a convertir-lo en exponent d'actituds elitistes i aristocratitzants. Per tot això, hom acostuma a qualificar aquests artistes de decadents per tota la retòrica de refinament, per les característiques dels personatges i pels temes i motius (la mort, la malaltia, el decandiment, el tedi, la inacció, etc.). [...] Té els seus models en la tradició simbolista del poema en prosa (des de Baudelaire fins a Mallarmé) i l'escriptura elegant i amoral de D'Annunzio. Hi situaríem autors com Emmanuel Alfonso, Xavier Montsalvatge, Octavi Pell i Cuffi, Pere Prat Gaballí, Salvador Vilaregut i, en part, Alfons Maseras i Jeroni Zanné, entre molts d'altres.» (Castellanos 1987-a: 30-31). Era, en definitiva, una literatura elitista i refinada que defugia els esquemes realistes i les formes convencionals de la narrativa i, de manera anàloga, ho van ser, tanmateix, les escultures (tanagres, bibelots, bustos, retrats) i els dibuixos de Smith, gran amic de la majoria d'aquests escriptors decadents. I, així com el conte va ser paradigmàtic dins d'aquesta literatura decadentista, les petites figures de Smith «són fines i aristocràtiques, i els desitjos que cisella són perversos i gentils», com va deixar escrit Emmanuel Alfonso amb el seu « alter ego » Marcel Mata (1906: 409). El mateix Castellanos en referència als contes decadentistes afegeix: « Són, per dir-ho així, petits bibelots literaris, miniatures [...] paral·leles a les petites escultures dels germans Oslé o d'Ismael Smith » (Castellanos 1987-a: 31). Als noms donats per Castellanos se n'han d'afegir altres molt propers a Smith: Manuel de Montoliu, Ignasi Brichs i Quintana, Josep Tharrats, Diego Ruiz i el primer Eugeni d'Ors.

Manuel de Montoliu, el dia 3 de desembre de 1904 a *El Poble Català*, va publicar l'article titulat *Decadentisme*, en el qual parlava de l'ús indiscriminat que es feia del terme i, sobre tot, de la càrrega negativa que hi transmetia. Montoliu feia un distanciament entre una actitud moral aplicada als costums i el qualificatiu *decadent* aplicat a la literatura i les arts que, per a ell, definitivament hauria de denominar-se moviment *ascendent* perquè els escriptors qualificats de decadents ho han estat per ser « capaços de vibrar ab les emocions avasalladores y anorreants d'un espiritualisme nou y torbador, mai sospitat per les generacions anteriors. Baudelaire, Poe, Verlaine, Rossetti, Maeterlinck, y tants altres, han posat els fonaments d'una Estètica nova y meravellosa, sorpresa de misteri, batejada ab l'unció inefable de l'Infinit » (Montoliu 1904). En qualsevol cas, el decadentisme d'Ismael Smith poc tenia que veure amb el decadentisme de molts dels escriptors els temes dels quals eren noies tísiques, jorns grisos, flors marcides, suïcidis, etc. El decadentisme de Smith era transgressor, nerviós, però alhora irònic i farcit de vida, d'una vida, això sí, plena de desequilibris i potser deliris sensuals i un desig sexual amagat per la hipocresia de la societat, especialment la burgesa a la que pertanyia.

La revista *Auba* i Octavi de Romeu com a iniciadors del decadentisme *beardsleïà*, 1901-1902

En el temps de la fi del segle XIX, les revistes serien els primers medis impresos mitjançant els quals escriptors i il·lustradors podien donar-se a conèixer. Una primera tongada d'escriptors –les lectures dels quals influenciarien sobre Ismael Smith– va ser els qui publicaren treballs a la revista *Catalònia* (1898-1900) i de la que parlaré més endavant quan tracti la relació de Smith amb Joan Pérez-Jorba. En aquesta revista, però, no només els escriptors sinó alguns il·lustradors van formar part de les constel·lacions simbolistes que envoltaven el món de Smith: Ramon Pichot i Lluís Bonnin. Però la que més influència va tenir fou la revista *Auba* (1901-1902), dirigida per Alfons Maseras i Emmanuel Alfonso, que aplegava el decadentisme sota l'estètica de D'Annunzio i la influència finisecular d'autors que tractaven un univers galant amb referències a l'aristocràticisme i al dandisme.

Auba tenia una secció dedicada a la crítica d'art i en ella, el crític que signava amb “G” (Narcís Gili?),² defensava tant l'art més innovador de Joaquim Mir com l'art de Modest Urgell justament perquè els unia un sentiment poètic, una qualitat que no devia faltar en cap pintor. Per altra banda, la revista defensava l'obra mallorquina de Degouve de Nuncques però es feien creus amb l'obra d'Isidre Nonell.

El número més important de la revista –pel que va significar després n' Ismael Smith– va ser el que aplegava el cinquè i sisè i que seria, de fet, l'últim en ser publicat. La importància d'aquest número és deguda a la presència d'Eugeni d'Ors (encara sense l'apòstrof) que va signar a la revista amb diversos pseudònims: ‘Octavi de Romeu’, ‘Charlotte Rower’, ‘O. de R.’ o ‘R.’

Entre altres, Eugeni d'Ors signant com a “R”, va escriure una mena de pamflet contra l'art català del moment, molt subtil, que deia així: « No, no hi baxarán els nostres pintors fins a l'Infern de ta perversitat, oh genial Aubrey Beardsley; ni pujaran, oh tú, pintor del *Pauvre Pêcheur*, a fer-te companyia en el cel sereníssim de lo absolut; ni vindran tampoc á ton Purgatori, Arnold de les visions misterioses. Als llims están destinats, “ont no podran pas veure a Deu”.» (R. [D'Ors] 1902: 68). Beardsley, Puvis de Chavannes i Böcklin, tres artistes presents en l'imaginari de tombant segle XIX i XX i, sobre tot, en Eugeni d'Ors i els seus amics.

Eugeni d'Ors dibuixant i l'*Arbitrarisme* de primera època en referència a Smith

A banda dels seus primers escrits simbòlics decadentistes, una de les activitats principals d'Eugeni d'Ors d'aquesta època va ser la de dibuixant.³ Les més importants i de primera hora, van ser les seves il·lustracions signades com “Octavi de Romeu” i “R”, que van ser les primeres en decantar-se per un estil deliquescents i caricaturesc, aristocràtic i preciosista molt proper al dibuix de l'anglès Aubrey Beardsley i que influirien en Ismael

² Per a aprofundir en aquesta revista consulteu Albertí 2002:175-176.

³ Per conèixer aquest període Orsià consulteu Castellanos 1994.

Smith, tant en el dibuix com en l'escultura (Quiney 2012: 29). Els dibuixos d'Ors a *Auba* –sobre tot el de la coberta, l'*Autoretrat* i *L'Ex-libris per a Emmanuel Alfonso*–, a més a més de la coberta per al llibre *Les Quinze cançons de M. Maeterlinck*, traduïdes per M. Sandiumenge, algunes de les il·lustracions del seu llibre *La muerte de Isidro Nonell seguida de otras arbitrariedades y de la oración á Madona Blanca María* (1905), i el dibuix acolorit *En el jardí* (1902)⁴ foren els que més influència tingueren sobre l'estil de Smith.

Per aquesta època, d'Ors es va afegir al grup del taller denominat *Guayaba* creat l'any 1901 per Joan Vidal Ventosa i conegut abastament per ser un lloc que va freqüentar Picasso.⁵ En aquest taller també era assidu l'Ismael Smith.

Segons Ràfols, « el joven Ors de entonces, no usando todavía de la eufónica d', valiéndose de las manos sutiles de Octavio de Romeu trazaría, en sus ocios del Guayaba, sus caligrafías a lo Aubrey Beardsley. En el ambiente extraescolar del cenáculo, el culto al dibujo, el culto a la línea, el culto a la mancha –japonesa o múniquesa– el culto ya no a la grafía naturalista de Steinlen, y casi ya no a la de Ibels, sino a los más estilizados, a los más hiperbólicos, a los más simbólicos, toma importancia capital. » (Ràfols 1943: 19). I per a Ràfols, els artistes que veritablement podien ostentar el mot de dibuixants del *Guayaba* eren Josep M. Junoy, Ismael Smith, Pere Ynglada i Ors, quatre amics, llavors, inseparables.

Tant els dibuixos com els escrits i poemes d'Eugeni d'Ors i les obres de Beardsley, van tenir una relació directa amb la primera escultura en guix coneguda d'Ismael Smith, titulada *Tempestat* de 1901-1903.⁶ Aquesta relació no venia donada només pel tema, la representació de la vulnerabilitat del noi nu front a la força de la naturalesa que destrueix, sinó per l'estil gràcil, delicat i maliciós que recorda alguns dels dibuixos esmentats d'Octavi de Romeu i alguns versos d'Eugeni d'Ors com ara aquests de *Diable a Mallorca* tot i que el poema es va publicar el 1905 (fig.1):

⁴ De la col·lecció de Carlos d'Ors, Madrid. Aquest dibuix sortí reproduït al catàleg de l'exposició *La ben plantada. El Noucentisme, 1906-2006* (D'Ors 2006).

⁵ Llogat per Joan Vidal Ventosa, els assidus al *Guayaba* eren Salvador Ventosa, Quim Borralleres, Jacint Raventós, Diego Ruiz, Enric Jardí, Toni Homar, Arnaldo Martínez Serinà, Manuel Rius (Marquès d'Olèrdola), Joan Francesc Ràfols; els artistes Pere Ynglada, Àngel F. De Soto, Isidre Nonell, Francesc Labarta, Josep M. Junoy, Feliu Elías, Ismael Smith, Manolo Hugué i altres.

⁶ *Tempestat* (c.1903), guix de 78,5x34x36,5 cm., va guanyar el segon premi general en el Concurs d'aprenents celebrat per L'Escola de Belles Arts i Bells Oficis de Barcelona i atorgat per l'Ajuntament de Barcelona, a més del diploma honorífic i medalla de bronze del mateix concurs atorgat per l'Ateneu Barcelonès. Col. Artur Ramon. La influència beardsleiana sobre Smith, l'historiador Francesc Fontbona la veu així: « era, però, un parentiu i no una derivació el que Smith demostrava envers, posem per cas, Aubrey Beardsley, el seu model més clar. És a dir, que aquell jove artista català de cognom britànic no era cap imitador del malaguanyat dibuixant anglès –ni de cap altre dibuixant–, sinó que era un creador que el que havia fet era respirar aires semblants. » (Fontbona 1989 : 44).

Fig.1. Ismael Smith i Marià, *Tempestat* (c.1902-1903), guix. Barcelona, Galeria Artur Ramon.

Sols un extern remor logra a dins pervenir;
una rauxa de vent s'és entrada furienta,
i apar que el món decrepít, al defora, es lamenta
en llarguíssim udol de sa pròxima fi.

Amb els poemes *Sa Majestat Satan* i *Diable a Mallorca*, d'Ors s'apropa més a la malícia perversa i subtil de l'estil de Smith que no pas, posem per cas, al *Paradís perdut* de Milton. Per a Castellanos, el primer poema « conserva una clara empenta baudeleriana i es limita a presentar la figura del diable com l'organitzador de l'ordre perfecte, contrari al diví; l'altre desenvolupa el tema de l'androgín, però no per fer, com faria un Sâr Péladan, un cant a la castedat, sinó per descriure una escena eròtica en la paradoxal abraçada nupcial amb ell mateix » (1994: LIV).

El juliol de 1906, com és ben sabut, Eugeni d'Ors (Xenius) li atorgà a Smith dins el seu *Glossari a La Veu de Catalunya*, el primer nomenament d'artista Noucentista pel fet de veure en ell l'original personalitat que l'escultor transmetia i la seva llibertat artística, dues qüestions importants per a Xenius a l'hora de voler conformar un canvi estètic amb valors moderns (Xenius 1906). Segons Castellanos és aquí on tots dos es troben en un lloc comú, l'*Arbitrarisme* orsià que es podria traduir com la lluita lliure per la creació humana –art, ciència, ètica– per a exaltar i reforçar la llibertat. D'Ors creà la teoria de l'arbitrarisme, ja fonamentada per Gabriel Alomar, l'objectiu primordial de la qual és acudir a l'«arbitri» individual, no pas per adoptar actituds antisocials, sinó per confluir cap a una idealitat (Castellanos 1987-b: 31). Amb tot, la individualitat de Smith no entra en contradicció amb aquest postulat *civilista* de d'Ors sinó que més aviat és paral·lela a la seva lluita personal per transmetre valors purs en front dels criteris d'una burgesia decadent (que no decadentista), fidel a uns valors conservadors, més donats a la caricatura, que no pas a la representació d'una gran concepció artística.

Primeres presentacions públiques de l'obra d'Ismael Smith, 1906. Una posa en escena. Revistes il·lustrades

L'any 1906 serà molt important per a Ismael Smith, ja que va presentar quatre escultures a l'*Exposició de les Modernes Arts i Lletres Catalanes*, celebrada a la Lliga Regionalista: *Rosa Mística*, *Vida*, *Moutarde* i *Tu vieux*, «unes tanagres modernes d'una silueta ben encertada» (Roviralta 1906); i va fer la seva primera exposició a la sala Parés juntament amb un dels seus millors amics que tanmateix formava part del *Guayaba*, el pintor Pere Ynglada. A can Parés va presentar varies escultures com ara *Un gomós/Sportman*, *El vals/Els dansaires*, *Petó furtiu* o *Misèria*.

Marcel Mata, pseudònim d'Emmanuel Alfonso, que fou director de la revista *Auba*, escrigué una crònica sobre Smith al respecte d'aquesta exposició: «En la nostra Catalunya ningú com ell, fins aquí, ha sabut expressar en els rostres y en les mans, en els petons i abraçades, tantes passions inefables y tants insòlits afanys.» (Mata 1906: 409). Tanmateix, Raimon Casellas des de *La Veu de Catalunya*, entusiasmat va dir: «L'Ismael Smith és un metafísich de la caricatura plàstica. [...] Es indubtablement la *posa*, la posa manifesta o la posa dissimulada, l'estat d'ànima que transparenten aquelles fantotxetes, muses exquisides del món actual, ab les narines descloses a tots els perfums de rara voluptat y ab els ulls oberts a les enriositats exòtiques del regne del esperit.» Una de les escultures més singulars presentada a la Lliga Regionalista va ser *Rosa Mística* de la que Casellas s'embadalia preguntant-se: «¿Y no és també una al·lusió suau y dolça a la moda del misticisme estètic, l'invenció picaresca d'aquella icona d'aires mitjevens, la *Rosa Mística* de coll llarch com el d'un cigne que, embolicada ab pudorosos vels, s'estira a tall d'agulla gòtica, vers les esferes de l'inefable somni?».⁷ Amb *Rosa Mística*, Smith fa un

⁷ Casellas 1906. *Rosa mística* va ser exposada de nou el 1911 a l'exposició del Fayans Català (Quiney 2016: 125) i a la crítica de *La Veu de Catalunya*, Joaquim Folch i Torres va escriure: «l'esllanguiment arcàich d'aquesta deliciosa imatge del escultor que publiquem, es fet ab certa malícia capaç de molestar al devot aficionat de les reliquies d'art antich, qui en la penombra de qualche rebotiga d'antiquari, palpa i

homenatge a Santiago Rusiñol i la seva « Miss Cau Ferrat » –un bust reliquiari del segle XV de la seva col·lecció–, i a la seva filla Maria amb qui treballava en aquells moments en el taller del ceramista Serra. Maria Rusiñol dibuixava principalment figures femenines estilitzades, en un món ple de decadències subtils la característica més important de les quals eren els colls llargs de les figures femenines.⁸ Tant és així, que Smith va fer un medalló relleu en guix on representa la figura idealitzada –una al·legoria de la ceràmica– d'una dona amb el coll molt llarg d'estil preraphaelita que pinta sobre un gerro, que era tot just, la feina de Maria Rusiñol a Can Serra (fig.2).⁹

El 1906 és tanmateix l'any que Smith comença la seva altra gran passió, la il·lustració de revistes. La primera que va acollir llurs decoracions va ser *Art Jove* (1905-1906) que durà poc menys d'un any de vida amb vint-i-dos números editats. Hi publicaven els seus contes i poemes la major part dels seus amics literats: Maseras, Prat i Gaballí, Brichs Quintana, Manuel de Montoliu, Pell i Cuffí, Marcel Mata, etc. I també les traduccions d'aquests mateixos escriptors d'obres de Goethe, Novalis, Verhaeren, Mallarmé, Shelley, Huysmans, Baudelaire, etc. A banda d'alguns petits caps i vinyetes l'obra més important de Smith fou el retrat a tinta del recentment traspassat Pell i Cuffí que acompanyà una necrològica de Prat i Gaballí. Smith fou un gran fisionomista i tant en els retrats a llapis com en les escultures aconseguia una semblança psicològica i intimista que feia ressaltar els trets més importants dels retratats.

En un dels números d'*Art Jove*, Prat Gaballí escriví un article sobre l'exposició de Smith a la Sala Parés. Prat era un dels amics més íntims de Smith i per tant coneixia perfectament tota la seva obra, fins i tot la que no havia estat mai exposada i que n'era molta. L'article deia: « Es que l'Smith, además d'una intuïció artística, té una gran intuïció de totes les coses. Tot ell és un desitg de refinament y de perfecció. Mira y ho veu tot ridícul », –i afegia al final– « Ell sab fer viure les seves escultures ab una vida propia; ell conquereix aplegament les millors corones de la futura Grecia. » (Prat 1906-a: 245). Es a dir, alhora que Eugeni D'Ors l'anomenava artista noucentista, Prat i Gaballí veia en ell el gran escultor de la nova Catalunya, amb una obra crítica, la naturalesa més important de la qual era la caricatura en el sentit d'exagerar els elements més importants de la vida.

En aquest sentit, un any abans, Pell i Cuffí va publicar un conte a *El Poble Català* titulat *Caricatures*. No creiem anar massa errats si afirmem que el jove escriptor es va basar en la personalitat de Smith per a descriure els trets de la personalitat del personatge que era un il·lustrador en els inicis de la seva carrera. En un moment donat, aquest il·lustrador interpel·la el seu amic escriptor dient-li: « veniu a mi perquè les meves caricatures vos servexen de cuirasses contra la vulgaritat del públic, perquè jo les oferexi y poguer engullir-vos ab sa possessió al exposarles en els marcs luxosos; vos aprofiteu de mes obres per regenerar vostres cerebracions, com d'excitants que hiperestesien vostra imaginació, fent-vos veure als homes a través de la meva ironia arrencada de la realitat ont vostres

amoixa les delícies marfilines d'una bella y ingénua figurina mitgeval. » (Folch 1911).

⁸ Per aprofundir sobre Maria Rusiñol vegeu: Quiney 2010: 30-31 i 2013: 58-63.

⁹ Aquest medalló es troba a la Masia Museu Serra de Cornellà de Llobregat.

Fig.2. Ismael Smith i Marí, *Rosa Mística* (1905-1906), guix patinat. Barcelona, col·lecció Artur Ramon.

ulls, cansats de veure lo mateix, no saben distingir les línies arquitectòniques de l'ànima en la varietat dels rostres. » I continuava tot dient: « Vosaltres, els qui us dieu aimants y buscadors de la bellesa, no heu sapigut mai trobarne en lo que anomeu ridícul; no heu comprès mai lo grandió del art de la caricatura. ¿Perquè no serà aquesta una de les més refinades exteriorisacions de la vida sobre la superficialitat de les coses? » (Pell 1905: 2). Pel que fa al dibuix i la il·lustració Smith, tanmateix, començà a col·laborar a les revistes *Or y Grana* (1906), *¡Cu-Cut!* i *L'Almanach de l'Esquella de la Torratxa* (1907), *Hojas Selectas*, *Papitu*, *La Campana Catalana* i *El Gràfic* (1908).¹⁰

¹⁰ Per a aprofundir en l'obra de Smith com a il·lustrador a les revistes *¡Cu-Cut!*, *Or y Grana* i *Papitu* consulteu Cadena 2013.

Quant als llibres, va il·lustrar la portada d'*Idilis negres* (1906) de Brichs Quintana i *El Temple Obert* de Prat Gaballí (1908). El dibuix per a la coberta d'aquest llibre juntament amb els ex-libris per a Magí P. Sandiumenge¹¹ (1907) i Ramon Tor Deseures¹² (1908), s'insereixen de ple en el decadentisme preciosista i irredempt de la producció de Smith d'aquesta època, interpretant tres homes beardsleians altius, dandis, aristòcrates, cínics i quasi demoníacs.

La presentació de les escultures *Nano* i *En abundància*

El 1907 exposa juntament amb Laura Albèiz a la sala Ribas un grup de dibuixos i escultures i a finals d'aquest any a l'*Exposición de Auto-retratos de autores españoles*, va presentar el seu autoretrat sota el títol de *Nano* i una altra escultura titulada *Ego*.¹³ I a la *V Exposició Internacional de Barcelona*, dins la sala dedicada a les caricatures, Smith va presentar el seu gran grup escultòric *En abundància* (c.1906) que, a l'igual que *Nano*, va desencadenar un gran escàndol i la fúria de la burgesia. *En abundància* representa dos éssers grotescs agafats de la mà, nus de cintura cap amunt un dels quals sosté entre els seus braços i recolzada de manera indolenta, una dona nua. Smith sabia com fer mal a la societat burgesa: va representar aquesta dona amb un gran pentinat a la manera de les dones de l'alta societat, amb un penjoll al coll, guants, anells, polseres i sabates de talons alts sobre el cos nu. I la va deixar que el seu cos descansés sobre les grotesques i infernals mans de l'ésser que innocent, somriu per les pessigolles que li fa la dona a la seva barba. Al terra, un cistell ple de fruits: bananes, pomes i roses. Aquesta mateixa dona la va tornar a representar Smith al seu gravat de 1909 *La primera vanidad*. Segons Héctor Oriol (pseudònim de Víctor Oliva), *En abundància* –que es presentà policromat pel seu amic el pintor Ignacio Zuloaga– no és ni més ni menys que la representació de la història de Susanna i els vells. Referint-se al rebuig que va patir l'obra, Oriol va escriure: « Por qué, pues, el encono de tantos otros por censurar? Por qué las burlas solapadas ó el deliberado Olvido? Contemplan los críticos la fotografía del grupo Susana reflejado en un espejo.

¹¹ Magí P. Sandiumenge (Barcelona 1884-85 - Fernando Poo 1930), escriptor, traductor del llibre de Maeterlinck il·lustrat per Octavi de Romeu i il·lustrador ocasional que seguia la seva línia decadentista, a més de col·laborador de la revista *Catalunya*. El 1917 s'incorpora com a crític d'exposicions d'art a *La Veu de Catalunya*. Amb aquest ex-libris Smith fa l'ullet al considerat històricament el primer ex-libris modern de Catalunya, el que va fer Josep M. Sert a M. Bultó.

¹² Ramon Tor Deseures (Borredà, 1880-Barcelona, 1951), actor, dramaturg i poeta. Com actor va interpretar molts papers de personatges d'obres de Maeterlinck, D'Annunzio, Hauptmann, Oscar Wilde, Allan Poe, Rusiñol, Puig i Ferrer, Ignasi Iglesias, etc. Tingué molta relació amb Adrià Gual, Ambrosi Carrió i Eugeni D'Ors. Agustí Esclasans va escriure d'ell: « Ramon Tor era un demoníac, com jo mateix. Barreja de catalanisme i d'anarquisme, fill artístic del modernisme del final de segle, rectificat per les essències clàssiques més pures del noucentisme, Ramon Tor era un diabòlic; però també un elegant; un anàrquic, però també un aristòcrata; un satíric; però també un franciscà. » Consulteu Ramon Tor i Deseures (1880-1951) <http://www.civtat.cat/tor_ramon.html> febrer 2017.

¹³ Sobre el significat homosexual i provocador que tenia aquest autoretrat el qual anava inicialment amb un sàtir entre les cames del *Nano*, sàtir que va desaparèixer de l'escultura probablement per pressions vers Ismael Smith. Una flagrant censura que fins ara ha passat desapercebuda en la historiografia de l'escultor, consulteu Quiney 2016: 25-35. Actualment, *Nano*, sense el sàtir que va desaparèixer per sempre més, s'exposa a la sala permanent d'Art Modern del Museu Nacional d'Art de Catalunya.

¿Esta luz y estos brillos no han hecho el milagro de convertir en un momento el barro en cosa vívida? ¿No nos vienen tentaciones de velarnos, escandalizados, los ojos, como si involuntariamente hubiéramos levantado una cortina de boudoir, ó nos hubieran echado, sin previo aviso, en el descocamiento de una orgía? » (Oriol 1910: 7) (fig. 3).

Fig.3. Anònim, fotografia d' Ismael Smith al taller modelant *En abundància* (c.1906). Col·lecció privada.

Hem de destacar que, en aquesta mateixa exposició, l'escultor Carles Mani va presentar la seva obra *Els degenerats* o *Embrutiment* que, tot i no assemblar-se a *En abundància*, sí que tenen un aire familiar i totes dues obres patiren la mateixa desconfiança i el mateix rebuig. A partir de la indignació de certs sectors de l'exposició pública de *Nano* i *En abundància*, la relació de Smith amb aquests va canviar. Tant és així, que el seu projecte presentat juntament amb Josep Pijoan per a fer el Monument a Milà i Fontanals a Vilafranca del Penedès, que semblava que seria seleccionat, va ser rebutjat, en front de la indignació de sectors favorables. Aquest fet serà molt dur per a Smith el qual, internament, es va sentir menystingut i incomprès.

Ismael Smith i Pere Prat i Gaballí

Ja vam veure que el 1906 Prat i Gaballí va publicar a *Art Jove* una crítica vers l'obra de Smith tot dient que seria un dels grans artistes de la idealitzada Catalunya grega. A més, hi afegia: «Totes les escultures que ara ha exposat ja m'eren conegudes. Jo li havia dit sovint que m'agradaven molt y, sobre tot, que eren personalíssimes. Y sabeu què feia l'Smith? Vinga riure y no creure-ho; perquè l'Smith no creu may lo que li diuen els altres. Sense donar-se'n compte, es nietzschia. Ja veyeu que en Casellas va parlar-ne molt bé de les seves figures: doncs ell no s'ho creu. » (Prat 1906-a: 245) Uns mesos abans, però, a la revista *Juventut*, Prat i Gaballí va publicar un conte carnavalesc titulat « El consol del mar », en el qual va fer protagonista a Smith el qual surt fugint pels carrers perseguit per un Pierrot trobant-se, llavors, amb un ésser Mefistofèlic « qui agafantlo del braç li digué coses perverses. Ara va riure l'Ismael: també'l coneixia al nou sacerdot de la perversitat...» (Prat 1906-b: 130). A partir d'ençà, les crítiques a l'escultor estaran farcides d'al·lusions vers el malditisme i la literatura de l'època.

A la coberta del llibre *El Temple Obert*, de Prat i Gaballí, Smith va dibuixar la dansa macabra d'un personatge mefistofèlic amb aires de dandi sarcàstic i ulls vidriosos. Un poema del llibre, *El darrer sol d'Oswald*, que parla del protagonista d'*Espectres* d'Ibsen, ens dona la clau d'aquesta il·lustració:

Oswald quan agonitza té els ossos torturats
I perd tota la força del seu darrer tentacle;
Llavors un espectre li parla amb veu d'oracle
Qui eleva i qui revifa la flama dels combats.

Prat i Gaballí era un dannunzià, un dantesca, un admirador de l'obra de Smith i un beardslèia. El 1912, mentre Smith s'estava a París, Prat publicà el llibre *Poemes de la Terra y del Mar*, dedicat a « Eugeni d'Ors, a Xenius, alt definidor de l'ànima del noucents, atent guayta y diligentíssim desvetllador d'esperituals energies. » En aquest llibre estava inserit el seu poema titulat *A Aubrey Beardsley*, amb aquests versos ben significatius:

Aubrey atormentat, oh, poeta crudel,
—Oh, pensa decadent, pietosa y llibertina!—
jo ving al bosch barròch qui té claror dels tròpichs,
per modelà ab cizell la teva pròpia pols.
La meva libació feta a l'antich usatge
Serà un trist ornament per embellir ta imatge.

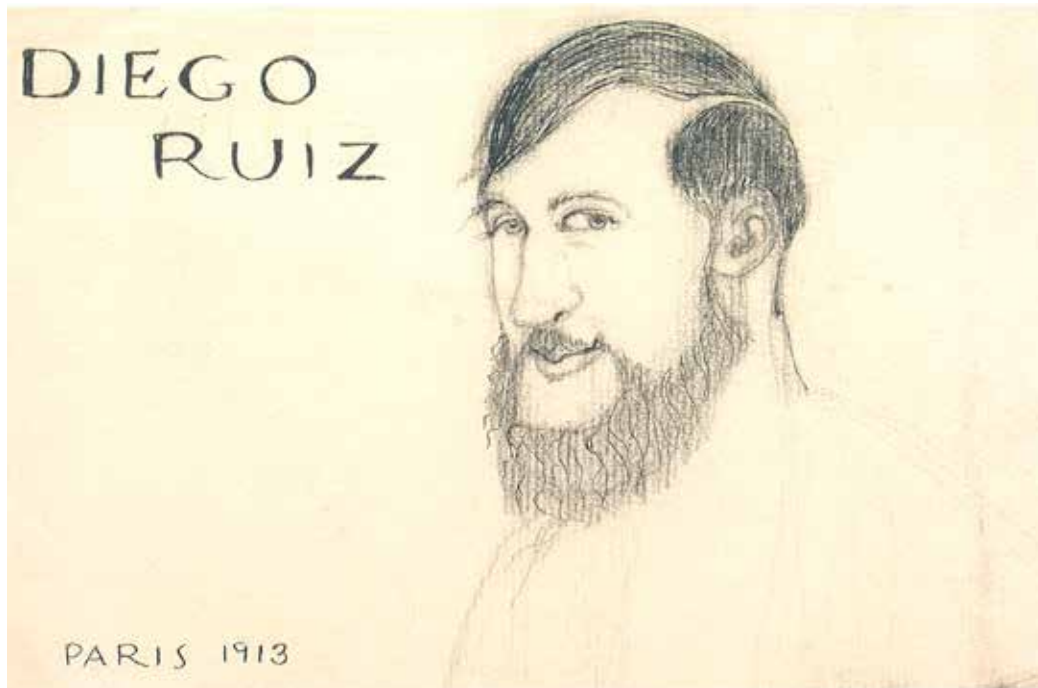

Fig.4. Ismael Smith i Marí, *Retrat de Diego Ruiz* (París, 1913), llapis sobre paper, 11,8x17,7 cm.. Museu D'Art de Cerdanyola (MAC 432).

Ismael Smith i Diego Ruiz

Un altre dels amics d'Ismael Smith pels volts de 1907 —amistat que va durar molts anys— en fou Diego Ruiz (fig.4) qui va publicar un llibret titulat *De l'entusiasme com a principi de tota moral futura. Preparació a l'estudi de l'estètica*, amb varis capítols dedicats a l'art i un d'ells titulat « La projecció de l'ànima en el dibuix ». Per a Ruiz, a l'obra artística hi ha sintetitzades les condicions primordials de veure les coses, com una qüestió fisiològica i es declara seguidor del principi de Goethe el qual diu que quan es traça un dibuix, l'ànima es projecta en el món. I sintetitza Goethe amb la teoria de la *imaginació* d'Apol·loni i la de la *vida* de Leonardo amb aquesta frase: « l'art de representar les coses deu inspirarse en el fet entusiasta de veureles en l'espai ». (Ruiz 1907:13). L'any següent publicarà a la *Biblioteca « Joventut »* —gràcies a la intermediació de Joan Maragall i amb un pròleg d'aquest mateix—, *Contes d'un filòsof*, dins del corrent decadentista, caracteritzat per l'artifici i les actituds elitistes que tant atreïen els joves il·lustradors que

veien en la individualitat colpidora d'un Aubrey Beardsley el camí que s'havia de seguir. La coberta del llibre estava il·lustrada amb una vinyeta de Sebastià Junyent, una llàntia i una calavera *hamletiana*. Segons Assumpta Camps, la temàtica decadentista impregnada de satanisme i nietzschianisme és el que trobem a *Contes d'un filòsof* i també a *Contes de glòria i d'infern* (1911) on s'accentua encara més el messianisme de Ruiz basat en el valor que aquest atorga a la blasfèmia que és una característica dels « elegits ». El grotesc i la blasfèmia barrejades amb un humorisme de caricatura són elements, tanmateix, presents en l'obra de Smith.¹⁴

La participació de Smith a la revista *El Gràfic*, 1908

El 1908, Ismael Smith és un dels principals il·lustradors de la revista *El Gràfic*. Va fer el disseny de la capçalera que s'avança i molt al grafisme d'avantguarda amb uns tipus de lletres que prenen la seva essència d'algunes figures primitives de l'Àfrica negra amb la il·lustració al peu del grafisme, d'una màscara que s'assembla en els trets a la jardineria exposada a la col·lecció permanent del MNAC, una ceràmica de pasta refractària vidriada de 1907 (fig.5). A banda d'aquesta capçalera, Smith decora diverses planes literàries de la revista com la dels poemes de Prat i Gaballí « Dante Alighieri », o d'Àngel Guimerà, « Postals ». Són il·lustracions que segueixen l'estela de Beardsley, potser de les més rotundes en aquest aspecte, una mica iròniques en servir-se de la caricatura, i que recorden, tanmateix, la portada del llibre *El darrer miracle* de 1909.¹⁵ Altres il·lustradors de la revista seran Josep M. Junoy el qual farà la capçalera de la secció *Crònica de París* –encarregada a Eugeni d'Ors sota el pseudònim de Pinpín Nicolson–, APA i Bagaria.

Fig.5. Ismael Smith i Marià, Capçalera revista *El Gràfic* (1908), detall. Imprès sobre paper. Biblioteca de Catalunya.

¹⁴ En una ressenya sortida a *La Vanguardia* el 12 de juny de 1906, s'anunciava la publicació d'unes conferències de Diego Ruiz sobre la nacionalitat catalana en un seguit de quaderns il·lustrats per Ismael Smith, APA i Bagaria, que formarien el llibre « La Dictadura espiritual de Catalunya », tot i que segons les meves investigacions aquest llibre no es va arribar a publicar, Smith va fer el cartell anunciador (Quiney 2016: 25-35).

¹⁵ A la revista sortirà reproduïda la seva escultura en guix d'*Enric Granados al piano*. Actualment a la col·lecció de la Fundació Pau Casals es conserva una còpia en bronze.

La revista volia atendre l'actualitat artística sense tenir un crític oficial i per tant, podem veure que Gabriel Alomar escrigué sobre Joaquim Mir, Carles Rahola sobre Santiago Rusiñol, Joaquim Torres García sobre art en general o César Tripet sobre l'escultor Casanovas. I, per primer cop, l'Ismael Smith també va tenir la primera oportunitat d'escriure unes « Notes d'art » a *El Gràfic* sobre el pintor i amic Torres García amb qui se sentia pròxim en el seu refinament i en la seva incomprensió « per rahó de la naturalesa del seu art » (Smith 1908). Aquest article és l'única contribució literària o de crítica artística d'Ismael Smith que hem trobat de moment.

Orles de Josep Tharrats de 1909

Tot i que una de les vessants professionals més importants d'Ismael Smith va ser la il·lustració de revistes, quan a il·lustració de llibres no en va fer gaires. A banda dels anteriors ja comentats, el 1909 Smith il·lustrarà varis llibres: *Contes Blancs*,¹⁶ del seu amic Mossèn Ramon Garriga amb varies il·lustracions la més important de les quals en fou *Lliri blanc*; la coberta d'*El darrer miracle* de Rafel Marquina, amb un estil clarament deutor de l'estil de Beardsley; el *Primer Llibre de dònes* d'Eduard Girbal¹⁷ i *Orles*, del d'annunzià i amic seu Josep Tharrats (Quiney 2016: 25-35).

Smith il·lustrà la coberta del primer volum de prosas líriques de Josep Tharrats, titulat *Orles*, publicat a Girona (fig.6). El llibre anava dedicat al que Tharrats considerava el seu mestre, Gabriele D'Annunzio. Sota el pseudònim de Krater, Pere Prati Gaballí va fer una ressenya del llibre i escrigué: « Parla en ell l'imatge sorpresa a l'atzar d'un revolt del camí o de les vies d'una ciutat provinciana, la melodia d'una cansó sentida sota la dominació d'un especial estat d'ànima, la visió vaga y vaporosa d'una dona velada en el cap-vespre... » I afegeix: « està il·lustrat per un bell dibuix de l'Ismael Smith –una dona que perd la cabellera entre flors y entre núvols– dú per pròleg unes riques i saboroses planes den Ramón Vinyes. » (Krater 1909). La dona representada per Smith, és l'Endolada eurítmica de Tharrats, d'una cabellera vertiginosa que es confon amb els arbres enjardinats d'un fons oníric, que mostra indolenta els seus pits sota un penjoll de coll alt, és dannunziana i és a la vegada Beardsleiana, que increpa amb la seva nuesa i mirada. El poema de Tharrats diu així:

«Oh, Endolada, Endolada, eurítmica, qui ets llum d'aua en les tenebres dels meus somnis! Ah, en el solemniat repòs de les Nits plenes de sortilegis, quan penso que sota'l dol del teu vestit hi ha'l triomf de ta albura liliar, la puresa de tes línies inefables y la gloria de ta nuor aont hi canta psalms la Vida, una onada de joia inonda'l meu esser y pressento l'ubriaguesa d'una dolsa voluptat mística. » (Tharrats 1909).

¹⁶ Smith compartirà la il·lustració del llibre amb el seu mestre Alexandre de Riquer.

¹⁷ En aquest col·laboraran tanmateix APA, Junceda, Opisso i Junoy.

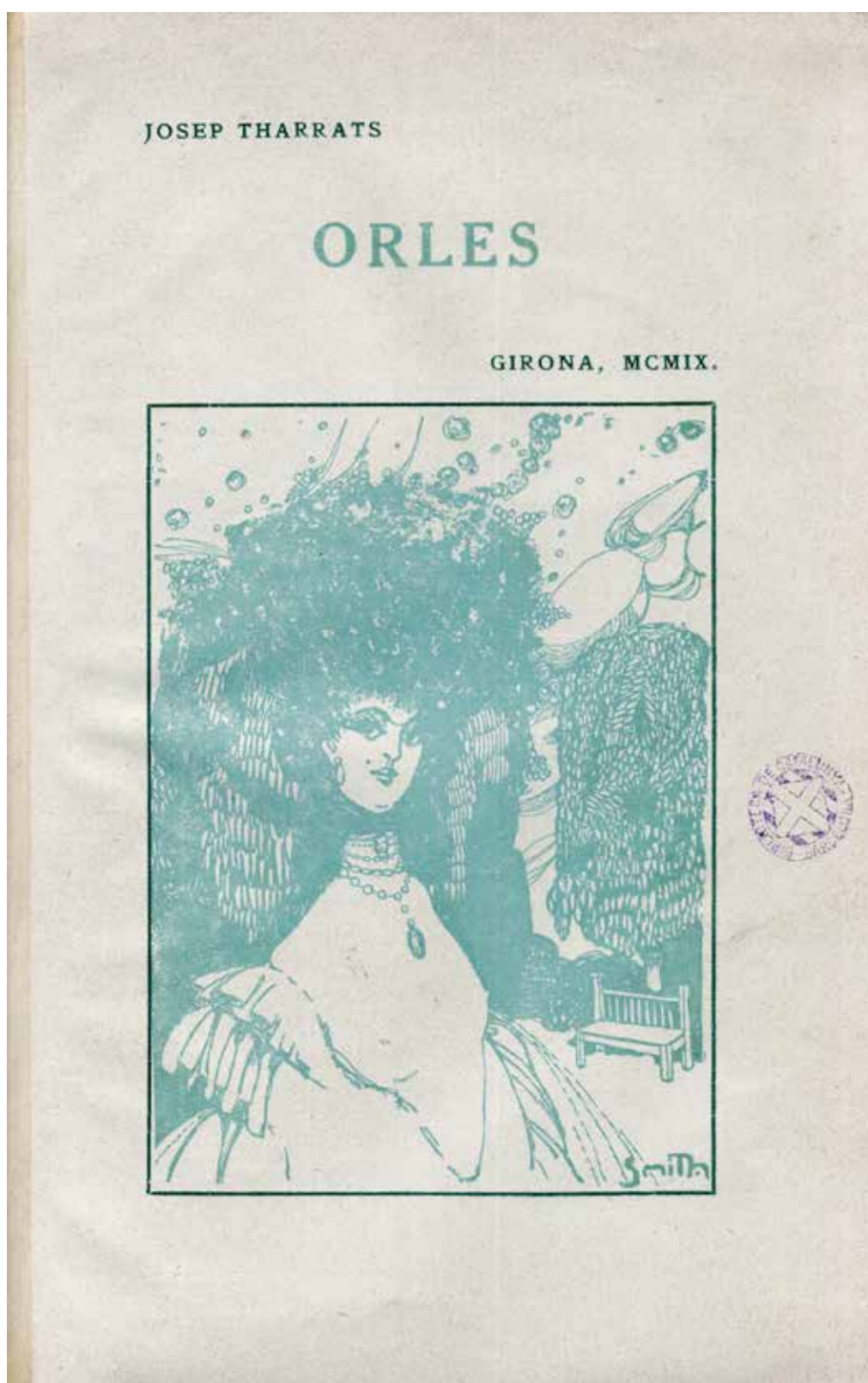

Fig.6. Ismael Smith i Mari, Il·lustració per a la coberta del llibre *Orles*, de Josep Tharrats (1908-1909) imprès sobre cartolina. Biblioteca de Catalunya.

Smith a París (1911 -1914)

Un any abans de marxar a París, Smith guanyava una beca d'estudis d'escultura a l'estranger que concedia l'Ajuntament de Barcelona per valor de 2.500 pessetes.¹⁸ Aquest mateix any a l'Exposició Internacional de Brussel·les se l'atorgava la tercera medalla per una petita escultura en guix policromat titulada *Encarnació*. Sobre les obres que exposà a la Sala Parés i concretament sobre *Encarnació*, Joan Sacs va escriure a *El Poble Català* que estava: « feta amb molta gracia y habilitat, però que perjudica la policromia » (Sacs 1910) (fig.7). Tanmateix a l'*Exposición de Retratos y Dibujos Antiguos y Modernos* de Barcelona presentava diversos retrats en format de bustos o de figures: l'abans esmentat a Enric Granados i els de Carles Pellicer, Carme Andreu, Marià Aguiló i Milà i Fontanals. També aquest any s'editava la revista *Foyer* en la qual Smith va tenir un paper molt destacat com a il·lustrador (Beltrán;Sánchez 2016:163-188).

Fig.7. Fotografia Sala Parés. Exposició de les obres d'art destinades a l'Exposició Internacional de Brussel·les (a la dreta, la figura d'Ismael Smith, *Encarnació*). La Il·lustració Artística, Barcelona, 21 de març de 1910.

A començaments de 1911, Smith juntament amb els seus amics Laura Albéniz, Mariano Andreu i el canari Néstor protagonitzaven una de les exposicions més sonades d'ençà al Fayans Català, titllats de refinats, ocasió que tots quatre van aprofitar per acomiadar-se del públic barcelonès. Aquesta exposició va tenir molts detractors però va estar defensada amb passió, i, sobre tot, va ser molt visitada.¹⁹ Després d'aquesta exposició Smith

¹⁸ *El Poble Català* 22 de juny de 1910.

¹⁹ Per aprofundir en el significat d'aquesta exposició i la recepció que va tenir a Barcelona, consulteu (Quiney 2014: 115-132).

marxava a París, ofegat a Barcelona segons les seves paraules i perquè allí tenia un bon nombre d'amics. El seu amic de Llotja, el pintor sitgetà Agustí Ferrer Pino, va descriure el seu estat d'ànim quan el trobà al Museu del Louvre la primavera de 1911: « Le vi algo decepcionado porque el público no entendía sus esculturas en el grado que merecían y le pesaba ver su gran talento mal interpretado por eruditos y profanos. » (Sangrà 2014: 153).

A París es trobà amb molts amics de joventut, amb el que més relació i confidències va tenir va ser amb Alfons Maseras.²⁰ Smith, influenciat pels retrats del pintor Ramon Casas, es va dedicar a modelar durant aquest període els retrats –bustos i figures– de molts artistes i escriptors com ara el de Maseras, Iu Pasqual (fig.8), Pere Ynglada, Joan Vidal Ventosa, Miquel Utrillo, etc. Aquests amics que es trobaven a París, gran part artistes catalans, acostumaven a fer reunions i penyes culturals tant al Centre Català com al cafè Wepler: Torné Esquiús, Xavier Gosé, Anglada Camarasa, Josep M. Xiró, Ysern Alié, Ramon Pichot, etc. Pere Ynglada fou altre artista amb el qual es reuní sovint, tenia el taller prop de casa seva, i juntament amb Alfons Maseras, de tant en tant s'els unia Mariano Andreu que s'estava a Londres (fig.9) i Joan Pérez-Jorba. La família Cassadó formà part del seu cercle ja que era molt amiga de Josep M. de Sucre, amb qui des de Barcelona mantenia una assídua correspondència amb Smith. Concretament, el violoncel·lista Gaspar Cassadó i el seu germà Tim, que vivien al costat del taller de Smith, donen testimoni de la relació que mantení l'artista amb els retratats.²¹

Des de París Smith continuà vinculat a Barcelona i també a Madrid. Sabem, per exemple, que va enviar dos dibuixos mitjançant el seu amic Josep M. Roviralt a l'escriptor d'avantguarda Ramon Gómez de la Serna, per a la portada i colofó del llibre *El teatro en soledad* (1912). Smith explicava a Josep M. de Sucre que « era impossible dibuixar allò que ell volia, [per això] m'he permès de fer-li una cosa amb reminiscències amb allò que ell volia. »²² A la coberta del llibre representava dos pierrots -blanc i negre- emmascarats i dansant que sortien darrere d'un teló de teatre que donava pas a un jardí. L'obra de Gómez de la Serna es fonamentava en la transgressió que hauria de modificar la concepció estètica moral i la necessitat de viure amb intensitat el plaer i el dolor, temes que recorden Nietzsche. El colofó o *Ex-Libris*, representa un ser androgin amb una gran espasa a la mà i el cap tallat d'un gegant a sobre les espatlles a la manera d'una màscara de teatre (fig.10).²³

²⁰ Anys abans, però, ambdós van rebre crítiques molt dures amb algunes de les seves obres amb uns mateixos mots oficials negatius que es repetien: “decadent”, “insegur”, “desviat”, “influenciat per lectures estrangeres”, etc., Maseras per la seva obra poètica *Deliriums* (1907) i Smith per la seva obra escultòrica *En abundància* (1907). Aquesta experiència comuna feia que el seu lligam fos més estret.

²¹ Els retrats fets amb llapis sobre paper es conserven al Museu d'Art de Cerdanyola. El de Gaspar Cassadó es reproduí al catàleg de l'exposició *Ismael Smith, reivindicat* (2005). Tot i que ambdós retrats són datats el 1914 és molt probable que siguin anteriors, entorn el 1912.

²² BNC. Fons Borràs. Targeta postal d'Ismael Smith a Josep M. de Sucre, París, 6 de gener de 1912. L'ortografia original d'aquesta cita de la carta s'ha modificat.

²³ Aquest dibuix sortí, tanmateix, com a colofó del drama *El teatro en soledad*, quan va sortir publicat a la revista *Prometeo*, año V, núm. XXXVII, Madrid, 1912.

Fig.8. Francesc Serra, Ismael Smith. *Escultura de bronze d'Iu Pasqual*, fotografia. Arxiu Fotogràfic de Barcelona. Fons. AFB3-120 Francesc Serra Dimas.

Per la seva banda, Gómez de la Serna dedicarà la seva obra *El lunático* (1912): « A Ismael Smith, que ha dibujado el antifaz sobre muchos rostros, como transido por su belleza rigurosa y bastante, por su terciopelo negro, por su dramática ninfomanía y por su sésamo incomparable.» (Gómez de la Serna 1912).

Tanmateix, l'Ismael Smith anava enviant dibuixos per a la recentment creada revista *Picarol*, amb unes il·lustracions que seguien la línia decadent, tot i que molt més afrancesada que no pas les anteriors aportacions a les revistes precedents. Santiago Segura, l'amo del Fayans Català, i Josep Aragay, director de la revista, volien fer una revista on les arts plàstiques i la caricatura catalanes fossin prioritàries i, per tant, ja van deixar clar des del número zero que serien els dibuixants els qui manessin: « Així com els

Fig.9. Fotografia amb els retrats d'Alfons Maseras, Mariano Andreu i Ismael Smith (c.1910-1911). Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas C-100048 im.05417017.

literats van a trucar als dibuixants perquè'ls enriqueixin i vesteixin llurs llibres i revistes amb orles, vinyetes i florons, així mateix en la present ocasió'ls dibuixants han anat a trucar als literats perquè aquests els vesteixin i ornamentin llurs obres, no com a mers comentaristes, sinó amb la sola presència i concurs dels seus escrits, plens d'esclat i de vida. » (*Picarol* 1912).

Picarol va esdevenir l'últim crit del decadentisme i el refinament de la caricatura bàsicament per les il·lustracions que Mariano Andreu enviava des de Londres. La resta d'il·lustradors eren fidels al seu estil i un xic més conservadors. Tot i això, Ismael Smith no estava gaire content amb la revista tal i com li va escriure al seu amic Josep M. de Sucre: « Noi el *Picarol* es molt dolent, el redactat, els dibuixos (tots) y el modo de estar compaginat,...una esperança menys i cada dia veig més difícil fer quelcom que estigui be y faci soroll. »²⁴ La revista va fer ressò de l'exposició de Picasso a Can Dalmau i també elogià l'exposició dels futuristes a can Bernheim-Jeune. Van ressenyar obres de Pere Coromines –un dels defensors de l'exposició dit dels refinats– i del llibre *Poemes de la terra y del mar* de Prat i Gaballí. També va ser publicat el conte *L'escullit dels somnis* de Villiers de L'Isle Adam, traduït per Josep Carner, i Eugeni d'Ors sota el pseudònim de Xenius va ser un col·laborador.

²⁴ BNC. Fons Borràs. Carta d'Ismael Smith a Josep M. de Sucre, París 11 febrer 1912. El número 1 de la revista va sortir el 10 de febrer, es a dir, un dia abans que Smith escrigués la carta. El número de crida havia sortit unes setmanes abans. Es difícil saber de ben cert si darrere la crítica de Smith a la revista havia estat quelcom més. L'ortografia original d'aquesta cita de la carta s'ha modificat.

Fig.10. Ismael Smith i Marí, Il·lustració per a la coberta del llibre *El Teatro en Soledad*, de Ramón Gómez de la Serna (1911), imprès sobre paper. Biblioteca de Catalunya.

Per aquestes dates, Ismael Smith va començar a experimentar composicions cubistes amb retrats, tot i que amb moltes reserves. Les cartes que li va escriure a Josep M. de Sucre entre el gener de 1912 i el 1913, ens donen moltes pistes dels seus interessos. Es queixava al seu amic que fer escultures era molt car, que ocupaven molt d'espai i que s'havia de passar molts mesos treballant, atès que els francesos les volien en marbre i per tant estava pensant en dedicar-se més seriosament a la pintura.

L'any 1912, Smith va presentar al *Saló d'Automme* les figures *Salammbó*, *Adam*, *Encarnación* i *Milagros*. A la revista *Mundial Magazine*, dirigida des de París per Rubén Darío, el crític que feia servir el pseudònim d'Ulrico Brendel –personatge de l'obra *Rosmersholm* d'Henrik Ibsen– va fer un elogi sincer de cada obra presentada per Smith amb moltes connotacions literàries decadentistes. Segons Brendel, subjugat pel jove Smith considerà que « ha cultivado ese dandismo espiritual que tanto personalizaran á Baudelaire y á los que más profundamente han seguido al gran poeta francés. Pero á veces va más allá, con esa espontaneidad característica de su gran talento. » De *Salammbó*, el crític va dir: « Hay una intuición terrible en el destello de inteligencia que pone en la frente de Salammbó, inteligencia dominadora, que se hace voluntad en voluntad femenina. ¡Y qué voluntad! ». De *Adam* escrigué: « nervudo y con dolor moral en el rostro, como si se despedazara en sus perfiles decadentes, está sentado desnudo; está sentado y levanta los brazos con desesperación, estira sus piernas y las abre. Todos sus nervios parecen hallarse sacudidos por la tormenta que se desata en su alma; frágil cuerpo, para tanta pesadumbre como tiene que sobrellevar, frágil vida. La cabeza es hartó pequeña en comparación con las fuertes manos, con los grandes pies, con lo larguirucho del cuerpo en que se lamenta.

Pero ¡es tan sugestivo! ». També, per la seva banda, va alabar els ulls del guix *Milagros*, que « posan su mirar como con descanso y miran profundamente! Baila Milagros al ritmo ronco y chasqueante de las castañuelas; alza el brazo derecho y lo tiende hacia delante, baja el izquierdo y lo lleva hacia atrás, para acompañar la danza. El mantón de manila, sal picado de flores nítidas, envuelve su cuerpo de culebra con negligente elegancia, pero descubre la provocación del pecho y sus rosas. Un estremecimiento, como de placer, recorre el aire por entorno. » I d' *Encarnación*, guanyadora de la medalla de tercera a Brussel·les el 1910, manifestà que: « La “Encarnación” es digna compañera de “Milagros”, y aún la aventaja con su expresión de malignidad chulesca; con sus ojos hundidos, ojerosos; con su ya marchita cara, pero fuerte; con el labio superior que sobresale; con todo ello coronado por una cabellera cuidadosamente peinada y dominada por un gran peine. » (Brendel 1912: 628-630).

Joan Pérez-Jorba

Un dels escriptors més importants de tota aquesta colla decadentista de principis de segle a Catalunya fou Joan Pérez-Jorba que s'establí a París el 1901, després dels problemes que va tenir per les seves idees anarquistes. Vinculat al grup de *L'Avenç* i a la revista *Catalònia*. En aquesta última va publicar articles literaris propis, traduccions de poemes, sobre tot de D'Annunzio, i assaigs sobre escriptors com ara Émile Verhaeren, Gabriele D'Annunzio –a qui va dedicar un extens estudi que es va publicar en quatre números de

la revista—, Stéphane Mallarmé, Walt Withman i Josep Soler i Miquel. Segons Assumpta Camps, el seu article sobre D'Annunzio tindrà una gran transcendència en la recepció del poeta italià a Catalunya, « no tan sols pel fet de propugnar un neopaganisme messiànic, sinó perquè aporta tota una sèrie de símbols dannunzians carregats de significat i destinats a perdurar en la construcció d'una mitologia nacionalista catalana » (Camps 1995: 143). Els seus escrits sobre D'Annunzio estaven centrats « en la lloança del sensualisme, l'individualisme aristocràtic, i la crítica del decadentisme » (Bou 1989: 45).

A París, Pérez-Jorba es va envoltar d'artistes i escriptors de tot signe, des del nicaragüenc Rubén Darío fins a Guillaume Apollinaire. Des de sempre es va sentir atret per la literatura europea i com a crític literari de *Catalònia* va donar mostres dels seus gustos incipients. Seguia la nova literatura del moment i de Txèquia, per exemple, va defensar el poeta Machar, en Jaromir Boretsky autor de *Rosa Mystica*, d'influència parnassiana, i dels més novells, com ara Karásek i Procházka la poesia dels quals es situava dins la decadència pura, el satanisme, la perversitat sensual i el culte a les podridures (Pérez-Jorba 1898-a: 76). El conte de Pérez-Jorba *Dominació* publicat a *Catalònia* representa un moment àlgid en la seva literatura eròtic decadentista propera a l'estil d'alguns relats d'Edgar Allan Poe. Uns paràgrafs són suficients per a vincular un dibuix d'Ismael Smith amb el protagonista del conte: « Com més intensament i voluptuosa vibraven les fibres de ma natura sensual, com més sobirament i plena es desentrollaven les vitals potencies del meu ésser, la meua existència espiritual assolí un ritme més adalerrat i vertiginós, la meua Ànima arribava extàticament i depressa al cim més alt de l'emoció humana. » (Pérez-Jorba 1898-b: 121). El personatge del dibuix a tinta *Home i arbre* (fig.11), representa un home torturat i altiu, extravagant i egocèntric que ben bé podria ser Miquel Andreu el protagonista de *Dominació*, que explica en primera persona les potents virtuts de la seva ànima i que no sap si l'enlluernament i l'admiració profunda que genera la seva presència en les donzelles del conte era perquè és un déu o un esperit infernal.

La coneixença de Pérez-Jorba amb Smith es fa a través d'Alfons Maseras cap al 1902 en algun viatge de Pérez-Jorba a Barcelona i segurament tots coincidiren a la cerveseria *Els Quatre Gats*. Des de París, Pérez-Jorba escrivia articles per a nombrosos diaris i revistes tant de la capital francesa com de Madrid i Barcelona. Pel període que ens ocupa, escrivia principalment crítiques artístiques i literàries per a *El Poble Català*. Amb motiu del *Salon d'Automne* de 1913, l'escriptor va fer una crítica elogiosa de l'obra *Angustias* que Smith va presentar, un guix policromat d'una dansarina amb aires francesos. Li va treure tot el pes germànic i beardslèia de l'artista que coneixia prou bé i que, en modelar *Angustias*, Smith va endolcir. Segons el seu criteri l'artista va proporcionar més harmonia en el joc de llums i més bellesa en els volums donant així, més vida a la figura. Aquest canvi per a Pérez-Jorba era degut a la influència francesa, i era paral·lela a l'esperit de la Grècia clàssica que convertia la humanitat en divinitat. Amb tot, Pérez-Jorba no es va deixar enganyar sota aquesta aparença benèvola ja que de Smith, al mateix article considerarà que: « és massa inquiet; té una imaginació massa ombrívola; sent amb una emoció complicada de sentiments massa moderns; s'encisa amb excés en la beutat dels fruits corromputs, ne flaira, diria's quasi amb delectança, el perfume pestilent, per destriar-lo així en el guix, en el fang, en el marbre; i es aquest art un art de bruixeria i és lo més essencial precisament d'ell. ». Segons el crític, la figura d'*Angustias* sembla tenir un aire atmosfèric que s'eixampla

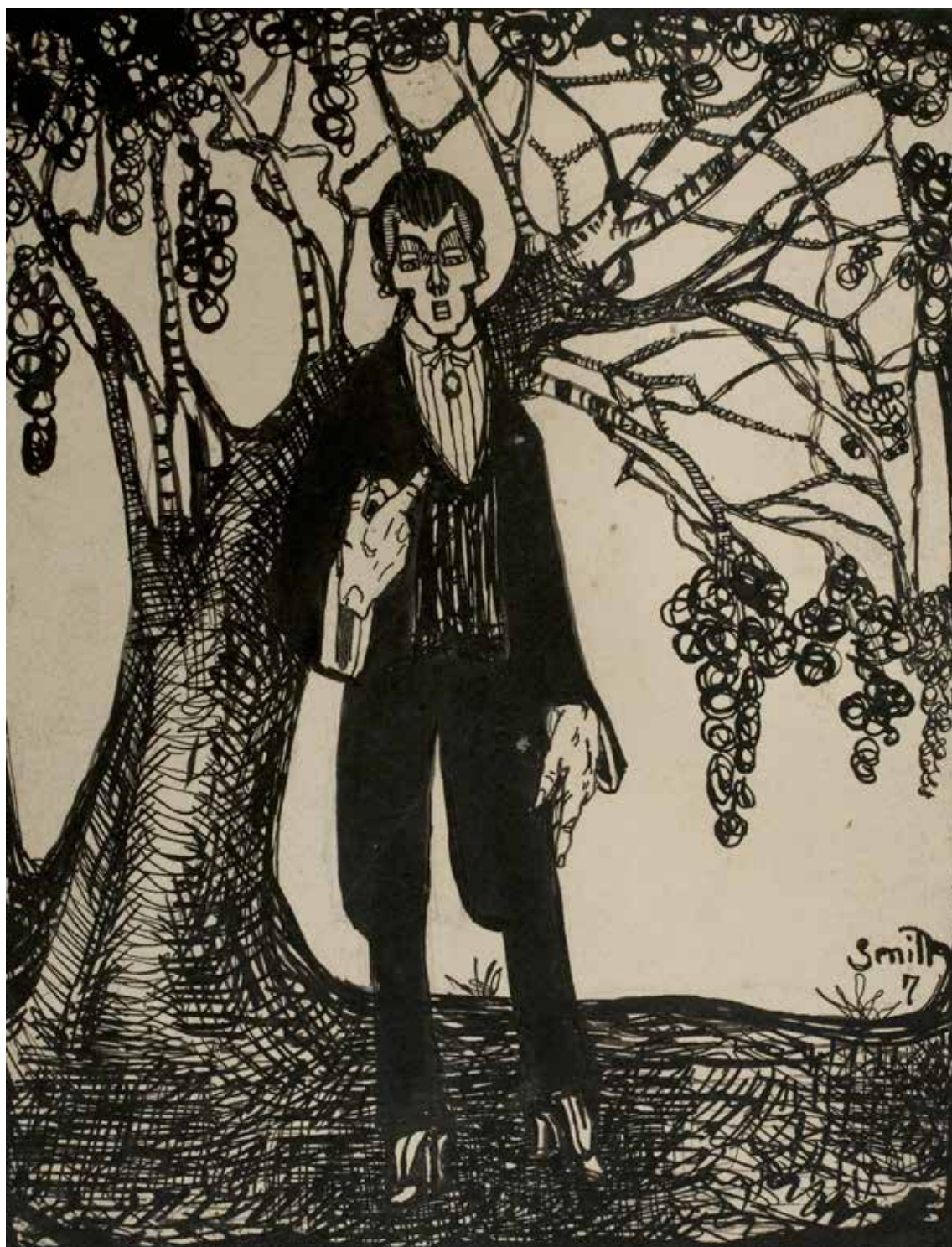

Fig.11. Ismael Smith, Home i arbre (1907). Museu Nacional d'Art de Catalunya.

pels volants de la faldilla i que ensenya un dels peus pel pes del mateix moviment; el seu cos vestit fa sentir la palpitació del cos nu, « que traspua voluntat pecaminosa, a gratcient; i per a donar-hi un caràcter més femení, més etern femení, N'Ismael Smith ha coronat aquest còs amb una cara de dona dolça de faccions, ignocenta d'expressió, quasi nena, quasi nina. Heus aquí l'averany de modernitat que l'artista posa en aquesta obra com a segell del seu temperament.» (Pérez-Jorba 1913) (fig. 12).

Fig. 12. Ismael Smith, *Angustias*, 1912-13, guix (obra desapareguda).
Mundial Magazine, París, gener 1914.

En les seves crítiques a Smith, resta evident l'admiració vers el malditisme i els flaires pestilents de la seva obra. Malgrat que Pérez-Jorba va escriure contra el *Decadentisme* als articles sobre D'Annunzio, aquesta contradicció té a veure amb la manera que Pérez-Jorba veu l'obra dels artistes als quals en coneix i Bou assenyala al respecte, que en la nota necrològica de Soler i Miquel, insinuava una actitud de vol i dol, ja que Pérez-Jorba recordava amb una èmfasi especial que Soler veia aspectes positius en el decadentisme: « Aqueix moviment de la decadència d'ara, serva en el fons d'una ànsia febrosa de vida. » (Bou 1989: 47). I tot just és això, Pérez-Jorba defensava la decadència plena de vida de l'obra de Smith i la seva personalitat nerviosa.

Per la seva banda, per al crític de *Mundial Magazine*, Ulrico Brendel, la figura de Smith era novament el millor que hi havia al *Saló* i coincideix amb Pérez-Jorba en molts aspectes: en el sentit picaresc del modelatge arcaic i que l'infantil candor del rostre d'*Angustias*, fa més perversa la provocació de la dansa. I tant per a Brendel com per a Pérez-Jorba era autèntica modernitat. Segons Brendel: « Las delicias del espíritu, los ensueños pecaminosos, el infierno en que a veces se convierte el vivir, el desear los perfumes que trastornan la sensibilidad agostada, las elegancias de flor muriente: he ahí la objetivación de una fuerte imaginación, con la armonía de los volúmenes, con los vivos ademanes... » (Brendel 1914: 222).

Posteriorment, al darrer *Saló des Independents* d'abril de 1914, Smith va presentar una sèrie de pintures que Pérez-Jorba destacà entre la majoria de les obres presentades per la resta d'artistes. Són molt poques les crítiques a la pintura de Smith que existeixen i el crític, en parlar dels dos retrats del matrimoni Ràfols que Smith va presentar, escrigué: « El dibuix és de lo més correcte que'ns ha ofert fins aquí, és cenyit talment com el dels mestres, per tal que'ls bustes s'encaixen amb traça geomètrica, justos. El color es combina allí i es fon amb una sobrietat que sols els molt colrats logren en aqueix difícil art de fer parlar la paleta. » I acaba: « L'Ismael Smith arribarà per aquest camí a fer obra també sòlida i profitable, és de creure. » (Pérez 1914).²⁵

El final d'una època

L'agost de 1914 Smith tornava a Catalunya, un cop començada la guerra, deixant-ho tot allà. El diari *El Poble Català* el va rebre d'aquesta manera: « Ell, que com altres joves enamorats de la rebeldia, –Impressionisme, Simbolisme, Independentisme– havia somiat un Art sense escola ni sense pàtria, ha tornat de París, més català que mai. » Més endavant a l'escrit es comentava que un dels seus amics, poeta i dramaturg havia dit que: « L'Smith no ha triomfat a París amb decadentismes com inspirats entre absenta i absenta, i el fum d'una pipa de tabac opiat. L'Smith ha obtingut els grans èxits, a París, amb les seves testes fortes i ferrenyes de pescador català, amb les seves testes delicades de noies brunes del sol de Catalunya... ».²⁶

²⁵ En un article encara inèdit sobre la col·laboració catalana a la revista *Mundial Magazine*, l'historiador Eliseu Trenc i Ballester planteja la hipòtesi que sota el pseudònim d'Ulrico Brendel s'amaga la personalitat de Joan Pérez-Jorba. Si és així, i tot indica que sí, Joan Pérez-Jorba seria un dels crítics que més van escriure sobre Smith i qui millor el va entendre. Esperem veure ben aviat publicada aquesta investigació de Trenc.

²⁶ *El Poble Català*, Barcelona, 22 agost 1914.

La crítica del moment i la historiografia posterior, amb totes les mancances possibles sobre la realitat de la seva obra han convertit Smith en una mena d'escultor superficial amb bones mans per al modelatge i unes mans finíssimes per al dibuix. Però Smith va ser un dels escultors més importants de Catalunya d'aquest període

FONS DOCUMENTALS

Biblioteca Nacional de Catalunya (BNC)

BNC. Fons Borràs. Targeta postal d'Ismael Smith a Josep M. de Sucre, París, 6 de gener de 1912.

BNC. Fons Borràs. Carta d'Ismael Smith a Josep M. de Sucre, París, 11 febrer 1912.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

Brendel, Ulrico (1912), « El Salón de Otoño en París », *Mundial Magazine*, París, noviembre 1912, p.623-634.

Brendel, Ulrico (1914), « El Salón de Otoño en París », *Mundial Magazine*, París, enero 1914, p. 215-225.

Casellas, R. (1906), « L'Ismael Smith, escultor-caricaturista », *La Veu de Catalunya*, Barcelona, 22 de juny 1906. Edició del vespre.

El Poble Català (1910), Barcelona, 22 de juny 1910.

El Poble Català (1914), Barcelona, 22 d'agost 1914.

Folch i Torres, Joaquim (1911), « L'Exposició Albeniz-Smith-Nestor-Andreu », *La Veu de Catalunya*, Barcelona, 19 gener 1911.

Gómez de la Serna, Ramón (1912), *El lunático* (drama en un acto), Separata de Prometeo. Madrid, Imprenta Aurora.

Krater (1909), « Josep Tharrats », *El Poble Català*, Barcelona, 7 juny 1909.

La Vanguardia, Barcelona, 12 de juny 1906, p.9.

Mata, M. (1906), « Escultures de l'Smith », *Joventut*, núm.333, Barcelona, 28 de juny 1906, p.409.

Montoliu, Manel de (1904), « Decadentisme », *El Poble Català*, Barcelona, 3 de desembre de 1904.

Oriol, Héctor (1911), *Ismael Smith. Pequeñas Monografías de Arte*, Barcelona, 1911.

Pell i Cuffi, Octavi (1905), « Caricatures », *El Poble Català*, Any II, núm.53, Barcelona, 11 novembre 1905, p.2.

[Pérez-Jorba] J.P.J. (1898) « Revista de revistes », *Catalònia*, Barcelona, abril 1898, p.76.

Pérez-Jorba, Joan (1898), « Dominació », *Catalònia*, Barcelona, 31 maig 1898, p.121.

Pérez-Jorba, J. (1913), « Reconts i parlotegis », *El Poble Català. Plana literària i artística*, Barcelona, 21 desembre 1913.

Pérez-Jorba, J. (1914), « Reconts i parlotegis. El Saló de's Independents », *El Poble Català*, Barcelona 3 abril 1914.

« Picarol. Revista Humorística », *Picarol*, gener 1912.

Prat Gaballí, P. (1906-a), « L'Ismael Smith », *Art Jove*, núm. 15, 15 de juny 1906, p.245.

Prat Gaballí, P. (1906-b), « El consol del mar », *Joventut*, núm.316, Barcelona, 22 març 1906, p.130-132.

R. [D'Ors] (1902), *Auba. Revista d'Arts i Lletres*, Nums. 5 i 6, Barcelona, març i maig 1902, p.68.

Roviralta, Josep M. (1906), « L'Art Català. Exposició a la Lliga Regionalista », *El Poble Català*, 23 de maig de 1906.

Ruiz, Diego (1907), *De l'entusiasme com a principi de tota moral futura. Preparació a l'estudi de l'estètic*, Barcelona, E. Domènech, Impressor, 1907.

Sacs, Joan (1910), « Les pintures y escultures destinades a l'Exposició de Bruseles », *El Poble Català*, Barcelona 12 de mars de 1910.

Smith, Ismael (1908), « El pintor Torres García », *El Gràfic*, any I, núm.8, Barcelona 15 desembre 1908.

Tharrats, Josep (1909), *Orles*, [conté unes paraules de Ramon Vinyes i Miquel de Palol i una il·lustració de l'Ismael Smith], Girona, imprès per la casa Dalmau Carles & Companyia, MCMIX.

Xenius (1906), « Ismael Smith, esculptor noucentista », *La Veu de Catalunya*, Barcelona, 4 de juliol 1906, edició del vespre i 5 de juliol de 1906.

BIBLIOGRAFIA

Albertí i Oriol, Jordi (2002), « “Auba” (1901-1902), una revista que no va trobar el seu nord », *Revista de Catalunya* 175 i 176 (2002).

Borbonet, Carmina (1989), *Ismael Smith. Precursor del Noucentisme. Escultures, dibuixos i gravats* (cat. exp.), Barcelona, Sala d'art Artur Ramon, novembre-desembre.

Borbonet Sant, Carmina; García Herráiz, Enrique (1991), *Ismael Smith gravador*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Biblioteca Nacional de Catalunya, secció d'estampes, mapes i gravats.

Bou, Enric (1989), *Poesia i sistema. La revolució simbolista a Catalunya*, Barcelona, Les Naus d'Empúries.

Cadena, Josep Maria (2013), *Ismael Smith, 1905-1911. Els dibuixants del ¡Cu-Cut!*, àmbit, Barcelona.

Camps, Assumpta (1995), « G. D'Annunzio i el Modernisme Català », *Annali di Ca' Foscari*, XXXIV, 1-2, 1995, p. 139-149.

Castellanos, Jordi (1987a), « El conte: un gènere jove », Introducció a *Antologia de contes modernistes*, Edicions 62, Barcelona, 1987, p.31.

Castellanos, Jordi (1987b), « El Noucentisme: ideologia i estètica », *El Noucentisme. Cicle de conferències fet a la Institució cultural del CIC de Terrassa curs 1984/85*, Biblioteca Milà i Fontanals 7, Publicacions de la Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987.

Castellanos, Jordi (1994), *Papers anteriors al Glosari*, Obra Catalana d'Eugeni D'Ors, 1. A cura de Josep Murgades, Quaderns Crema, Barcelona, 1994.

D'Ors, Carlos (2006), «El Noucentisme, germen cultural de Catalunya i de l'esperit català», *La Ben Plantada. El Noucentisme 1906-2006*, (cat.exp.), Museu Diocesà de Barcelona, 20 juliol a l'1 d'octubre de 2006.

Fontbona, Francesc (1989) « Ismael Smith en el seu temps », *Ex-Libris. Quaderns d'investigació exlibrística*, n.2, Barcelona, desembre 1989, p.43-45.

García Herráiz, Enrique (1987), «Ismael Smith i Mari (Barcelona 1886- White Plains, Nueva York, 1972)», *Goya*, núm.199-200.

García Herráiz, Enrique (1998), *Ismael Smith, grabador*, Madrid, Calcografía Nacional.

García Herráiz, Enrique; Jiménez Burillo, Pablo; (2001), *Ismael Smith. Quaderno de París*, Madrid, Fundación Mapfre.

García Herráiz, Enrique (2007), *Ismael Smith Mari*, Cerdanyola, Museu d'Art de Cerdanyola.

Ismael Smith, reivindicat (2005), (cat.exp.), Caldes d'Estrac, Fundació Palau, 11 de març al 30 d'octubre de 2005.

Quiney, Aitor (2010), « *La germana de les Roses*, un retrat de Maria Rusiñol pintat per Néstor », *L'Amic de les Arts*, Any II, 2a. època, Sitges, Octubre 2010, p.30-31.

Quiney, Aitor (2012), « Exquisitos, Refinados y Decadentes: ilustradores en la órbita de Bearsdsley y Néstor. De Barcelona a Madrid », *Moralia*, nº 10, Revista de Estudios Modernistas, Moya (Gran Canaria), Casa-Museo Tomás Morales. Cabildo de Gran Canaria, 2012, p.20-49.

Quiney, Aitor (2013), « Lluïsa Denís i Maria Rusiñol, les dones del Cau Ferrat », *Coup De Fouet* 21, Barcelona, 2013, p.58-63.

Quiney, Aitor (2014), « Els Refinats. A propòsit de l'exposició de 1911 de Laura Albéniz, Mariano Andreu, Néstor i Ismael Smith al Fayans Català », *Emblecat*, Núm. 3, Barcelona, 2014, p.115-132.

Quiney, Aitor (2016), « Ismael Smith i Josep M. Junoy. Un viatge de Puigcerdà al decadentisme », *L'Avenç*, núm.425, (juliol-agost 2016), p.25-35 (Focus).

Ràfols, J.F. (1943), « Los dibujantes del "Guayaba" », *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona. Arte Moderno*, vol.I, núm.3, Barcelona 19943, p.17-24.

Sangrà Boladeres, Antoni (2014), « El pintor Agustí Ferrer Pino (1884-1960) », Barcelona, Facultat de Belles Arts Universitat de Barcelona (tesi doctoral), 2014.

RECURSOS WEB

Ramon Tor i Deseures (1880-1951) <http://www.civtat.cat/tor_ramon.html> febrer 2017.

